
Per una lectura desapassionada d'un gènere passional: el manifest

Les manifestes, où s'expriment des tensions idéologiques, des relations polémiques, des luttes pour la conquête du pouvoir symbolique, ne seraient-ils pas le lieu sémiotique où peut se lire la pragmatique d'une société?

Claude Abastado*

Convinguem que això que solem denominar un «manifest» pot ser perfectament considerable com un gènere literari. Entès aquest, segons volia Mikhail Bakhtin (*Esthétique de la création verbale*, 1984), com una d'aquelles esferes d'utilització de la llengua que elaboren tipus relativament estables d'enunciats.

Un gènere que, d'antuvi com a gest i com a acte, constitueix sempre una professió de fe en la paraula. Atesa la seva voluntat il·locutiva. Amb vista a convèncer, a intimidar, a galvanitzar. A còpia tot sovint d'injuncions, d'hipèrboles, d'anatemes. Amb preferència per auxiliars modals («cal»), per modes verbals d'ordre i d'exhortació (imperatiu, subjuntiu). Talment una màquina de desig amb un fort component –si més no inicial– força utòpic. Adreçat tant a aquells a qui d'una o altra manera combat o descarta com, en no menor mesura, al(s) seu(s) mateix(os) emissor(s).

La presa en compte, entre d'altres, de característiques com les adés apuntades, amb la *reductio ad litteraturam* que inevitablement comporten, és la que permet de relacionar críticament manifestos fundacionals, en principi tan diversos, com ara el *Sermó de la muntanya* de Jesucrist (Mateu, 5, 1-12) i el *Manifest del Partit Comunista* de Karl Marx i Friedrich Engels (1848); possiblement també, tots dos, els manifestos que s'han evidenciat, a llur respectiva manera, com els més operatius al llarg del temps.

Aquesta associació de l'un amb l'altre no té altrament tampoc res d'original ni d'atzarosa. Marx s'hauria limitat a traduir en clau secularitzada les benaurances del Crist. Una aportació recent, en aquest sentit, és la de David Wiegmann (*Christentum und*

*De la «Introduction» al número monogràfic sobre *Les Manifestes* de la revista *Littérature*, núm. 39 (octubre 1980). Algunes de les reflexions aquí exposades són deutores de la contribució del mateix Claude Abastado, així com de les de Jean-Marie Gleize, Jacques Fillolet, Alain Meyer, Geneviève Idt, Gabriel Sauret, Claude Leroy.

Kommunismus. Parallelen und Unterschiede der Bergpredigt zu den Theorien Marx' im Hinblick auf den Umgang mit den Armen, 2017).

Pel seu cantó, així ho suggereix també Northorp Frye (*The Great Code. The Bible and Literature*, 1982), en qualificar el marxisme d'evangeli occidental provinent de l'aspecte social de les religions bíbliques. També en afirmar, a la mateixa obra, la forta tendència política de la Bíblia. I tot havent advertit d'antuvi de la conveniència de referir aquesta no pas a cap criteri doctrinal o històric, sinó a un d'eminència imaginatiu.

Una observació d'allò més pertinent i així mateix aplicable –i com!– al manifest comunista, segons bé prou es van encarregar de demostrar en el seu moment Ludovico Silva (*El estilo literario de Marx*, 1971) i, a la seva saga, Umberto Eco («Sobre l'estil del “Manifest”», dins *Sobre literatura*, 2002), ponderant-hi tots dos el potencial metafòric sobre què aquest està construït.

En definitiva, es tracta, primer de tot, de donar la raó a Friedrich Engels quan, en la seva carta a Franz Mehring de 14-7-1893, reconeixia que al principi s'havia repetit la vella història de sempre: la de negligir constantment la forma en pro del contingut. I, doncs, és convenient llavors de no perdre mai de vista aquella si, abans de qualsevol presa de posició, volem fer una assumpció críticament desapassionada d'aquest.

Segonament, però, la semàntica existeix. I qui diu la semàntica, diu la ideologia. El refús o la ignorància de la qual no deixen de ser al capdavant sinó unes de tantes opcions ideològiques possibles.

Perquè, a veure (i amb perdó per la trivialitat del símil), des d'una òptica estrictament formal, estructuralista, el Barça i el Real Madrid són realitats funcionalment idèntiques, en la mesura que tots dos clubs fomenten un cohesionament identitari en les societats respectives, la catalana d'un cert color i gran part de l'espanyola en general; ara, però: per més conscients d'aquesta similitud que puguin ser alguns culers i alguns *merengues*, ¿deixaran per això els uns i els altres de militar en la fe respectiva?

Vet aquí llavors, doncs (i per dir-ho un cop més a la manera de Northorp Frye a l'obra citada), quin ha de ser l'objectiu acadèmic: no pas el de refusar o d'acceptar el tema, sinó abans de tot de comprendre'l –el gènere «manifest» en el cas que aquí ens ocupa.

Fent-ho d'una manera asèptica; en cerca d'aquelles constants que, en una o altra mesura, concorren en tots els productes que hi són adscribibles, fins a convertir-los en aquells enunciats relativament estables seguint la definició de Bakhtin citada més amunt.

I sempre, evidentment, amb independència de l'orientació ideològica a què apuntin; i per més que tinguem del tot clar, en primera com en darrera instància, per on van les nostres afinitats o els nostres dissentiments.

Dues aportacions com a mínim, des de l'àmbit cultural hispànic, reproduïxen i brinden aleshores en safata tot de matèria primera perquè hom s'exerciti sobre textos «manifestaris» en l'aplicació d'algunes de les consideracions exposades fins aquí.

O sigui: perquè el resseguiment de constants formals comunes a tota mena de manifestos ens faci estalvis tant d'adhesions com d'indignacions excessives enfront de l'indefectible marro contingudista que amara aquells.

N'és l'una, d'aquestes aportacions, la de Jaime Brihuega, *Manifiestos, proclamas, panfletos y textos doctrinales. Las vanguardias artísticas en España: 1910-1931* (1982). Amb inclusió també de materials procedents de l'avantguarda catalana. I d'una utilitat innegable tot plegat a l'hora de fer accessibles en un sol llibre la immensa majoria de propostes estètiques i literàries més innovadores del període abastat.

N'és l'altra la de Santos Juliá, *Nosotros los abajo firmantes. Una historia de España a través de manifiestos y protestas (1896-2013)* (2014). De molt, prou més coincident amb els interessos immediats d'una revista com *Els Marges*.

De la qual, per cert, al costat d'altres materials igualment de procedència catalana, es reimprimeix aquí (sense haver sol·licitat el preceptiu permís; com tampoc no ho va fer Josep M. Casasús a l'hora de publicar el 2011 *Crònica d'un país. 15 articles imprescindibles*) l'editorial del seu número 15 (gener –novembre en realitat– de 1979): «Una Nació sense Estat, un poble sense llengua?».

La punta de la jugada orquestrada per Santos Juliá, però, amb aquesta seva acumulació textual de manifestos de tota mena i color –altrament tan útil també–, ve donada pel fet de comprovar-hi la importància proporcionalment concedida als manifestos que, d'una o altra manera, tenen a veure no sols amb la política *tout court*, sinó amb la llengua *lato sensu*.

Impagable llavors així és l'equiparació legitimadora, més o menys subliminal o expressa, que es fa en aquest sentit entre manifestos en contra del terror etarra i manifestos en contra de qualsevol intent de recuperació efectiva i pacífica de la llengua catalana (Santos Juliá, *Nosotros los abajo firmantes*, p. 100-104 i 110-114). No debades, al capdavall, el 1982, poc després de la seva *Machtergreifung* –via òbviament democràtica com la de Hitler el 1933–, el màxim líder del PSOE es va afanyar a dir que l'autèntic perill per a Espanya (per a l'Espanya d'ell i dels seus i de *tutti quanti*) el constituïa no pas tant un *talde* etarra com sobretot una *escuela* catalana (!).

El manifest, d'altra banda, com tota creació literària, és un gènere en bona mesura autotròfic. No sorgeix, doncs, *ex nihilo*. D'on el fet que, tres dècades i mitja després del manifest d'*Els Marges*, i al conjur d'aquest, el Grup Koiné, integrat per diversos professionals, en la teoria i en la pràctica, de la llengua d'aquest país, presentés el 31 de març de 2016 el seu manifest a la Universitat de Barcelona, després d'un debat intern sostingut durant el 2015.

Igualment com el d'*Els Marges* en el seu moment, el del Grup Koiné va assolir el rang de «manifest» en la mesura que un manifest no és tal si no aconseguix de provocar una forta polèmica. Amb tota una pluja de retrets, de desqualificacions, d'insults. Tot un *remake* segons com de la collita que ja n'havien fet quasi quaranta anys abans els iniciadors margístics d'aquesta nova modalitat d'apologia de la llengua catalana en clau de manifest.

A hores d'ara, els mateixos integrants del Grup Koiné, en comptes d'aplicar la política d'*Els Marges* de llavors i, doncs, d'obviar els brams d'ase que no arriben al cel, han publicat *Llengua i República. El manifest Koiné argumentat* (Nexum Edicions, 2021). Amb tot un extens dossier sobre la gestació de llur manifest i amb la relació contraargumentada d'alguns dels articles que, més o menys acerbament, van blasmar-lo.

I bé, cal ponderar en principi positivament tant la conseqüència com l'honestetat intel·lectual d'una tal iniciativa publicística. Davant agressions pròpies de tot discurs lingüístic colonial, potser sí que és millor no callar sempre, ja que tampoc no s'hauria d'estar mai segons com gens disposat a atorgar. Potser sí.

Només que... només que, independentment del grau de concordança que hom pugui tenir amb el manifest del Grup Koiné (i n'hi ha per sentir-n'hi si més no ideològicament molta), el cert és que aquestes argumentacions de collita pròpia a favor seu fan, des del punt de vista formal, literari, un efecte semblant al desencantament que s'experimenta quan, després d'haver explicat un acudit, cal procedir a explicar-lo en discurs racional i denotatiu perquè sempre pot haver-hi qui no l'ha entès o no l'ha volgut entendre.

I ve llavors que, tot i les bones intencions de raonar la solta i la volta del manifest en qüestió, i d'esforçar-se per desemascarar les tergiversacions interessades a què se l'ha sotmès, hom no es pot estar de demanar-se fins a quin punt tot plegat no traïx un cert punt d'ingenuïtat, una candorosa súplica de comprensió a qui no té cap objectiu primordial altre, enguany com antany, que la consecució de l'*efecto* exterminador contra la llengua catalana sense que se'n noti gaire el *cuidado* (José Rodrigo Villalpando, 1716).

¿Hi ha motiu llavors per creure que algú enquadrat en el corró de l'article 155 de la sacrosanta *Constitución* s'avindrà a cap mena de raons pel que fa a la llengua, i a la literatura, i a la cultura, i a la identitat d'aquest país?

¿Paga la pena de rebatre els qui, incapaços de reconèixer les pròpies pulsions genocides, les projecten en els qui n'han estat històricament víctimes, tot erigint així injustament aquestes en llurs imaginaris botxins?

¿Importa perdre's en bizantinismes estèrils a propòsit de perepunyeteries sorgides d'entre les files de l'anomenat «foc amic»?

Sigui com sigui, la pregunta retòrica que formulava Claude Abastado, en la citació posada aquí a tall d'encapçalament, no pot ser contestada si no és afirmativament: sí, els manifestos són un lloc semiòtic on poder llegir la pragmàtica –llegiu: la lluita pel poder– en el si d'una societat determinada –llegiu: en la societat catalana per establir en quina llengua cal que prioritàriament funcionin els dinàmismes d'integració i, indescribiblement, de discriminació a tots nivells.